

pološkom temeljnom tematikom, Landgrebe postavlja i pitanje odnosa filozofije i religije, spoznaje i vjere. U kontekstu tih pitanja postavlja se i pitanje: šta uopće znači prekoračiti horizont »zapadnjačke metafizike«? Heidegger je to označio kao zaborav bitka u zapadnjačkoj metafizici. U Heideggerovom smislu riječi, bitak je u »zapadnjačkoj metafizici« ono postojano, nasuprot svijetu bivanja. Bitak je *essentia*, tj. bivstvo, dakle ono je što svaku stvar čini onim što jest.

Autor je interpretirao suvremenu filozofsku misao kroz predstavnike suvremene njemačke filozofije. S pravom možemo suditi da je takva preokupacija ograničena, jer suvremena filozofska misao ima šire horizonte.

Azra Kozarčanin

Marko Oršolić:

**CAMILO TORRES —
KRŠĆANIN U SLUŽBI REVOLUCIJE**

Biblioteka »Znakovi i gibanja«, »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb 1976.

Iako nam je ova knjiga dospjela u ruke sa stanovitim zakašnjenjem, čini se da je ipak ne bi trebalo prešutjeti. Riječ je, naime, o instruktivnom primjeru kolumbijskog svećenika Camila Torresa koji je, boreći se s puškom u ruci, pao za stvar revolucije. Knjiga je podijeljena u tri dijela. U prvom dijelu, Katolička crkva i suvremeni proletarijat, autor iscrpno iznosi genezu odnosa opterećenog međusobnim optužbama stvorenim zbog samoobrane. »Međusobna propagandistička klevetanja mnogo su više doprinijela nego što se obično misli kompliciranju odnosa između katoličke crkve i suvremenog proletarijata ... Antikomunistička propaganda samo je kao po zakonu spojnih posuda

pothranjivala anticrkvenu i antireligijsku kampanju unutar komunističkog svijeta kao i obrnuto.« (str. 29.) Taj se jaz smanjuje s crkvene strane počevši od enciklike pape Ivana XXIII »*Mater et magistra*« i drugog vatikanskog koncila, ali evolucija stavova crkve nije rezultat samo promijenjene situacije u njoj, naglašava autor, nego je prouzročena i situacijom unutar proletarijata (socijalističkog svijeta). Crkva je zauzimala pozitivnije stavove prema nekim elementima marksističke nauke usporedno s destalinizacijom i dedogmatizacijom.

Marko Oršolić je historijat tematiziranog odnosa ispravno podijelio na nekoliko razdoblja. Prvo, od 1789 do 1891. godine (to jest od francuske revolucije do enciklike pape Lava XIII »*Rerum novarum*«), izloženo je u stvarnoj povijesnoj retrospektivi, te kako je izraženo u papinskim dokumentima o socijalizmu i komunizmu. Sukob između katoličke crkve i proletarijata izbio je krajem 18. stoljeća u Francuskoj za vrijeme revolucije, a papinski dokumenti o društvenim pitanjima samo su taj sukob konstatirali, a ne prouzročili, kako se to obično misli. Po utemeljenom mišljenju protestantskih teologa iz grupacije »religioznog socijalizma«, uloga katoličke crkve u Francuskoj bila je reakcionarna, dok su protestantske crkvene grupacije bile veoma aktivne u borbi za socijalnu pravdu. Suprotno, u Njemačkoj, luteranstvo igra integracionu ulogu u službi reakcionarnog društva, a katoličanstvo ide u korak s liberalnijim društvenim stremljenjima.

Negativan stav socijalističkih vođa prema katolicizmu, upozorava autor, proizlazi otuda što je najčešće zasnovan na francuskom primjeru, budući da su, kao i uostalom sam Marx, držali da će svjetska revolucija izbiti najprije u Francuskoj. Poslije revolucije dolazi do konsolidacije reakcionarnih režima koji u kršćanstvu vide moć što će čovječanstvo »spasiti« od revolucionarnog (proleterskog) anarhizma. (Zato je na Bečkom kongresu 1815. godine alijansa evropskih reakcionarnih režima dobila atribut »sveta«.)

Prvi papinski dokument koji spominje komunizam je enciklika pape Pia IX iz 1846. godine »Qui pluribus«. Pio IX odbacuje komunizam jer se protivi »prirodnom pravu« (pravo na privatno vlasništvo). Socijalizam nije spomenut, budući da je tada izgledao spojiv s vjeron zato što se u napadu na nepravедni kapitalizam pozivao na Bibliju (njemački socijalist Weitling). Na prvom vatikanskom koncilu jedna grupa biskupa zahtijevala je da koncil zauzme stav prema socijalizmu, ali zbog vojne i političke situacije u Evropi koncil je ranije završio s radom i taj zahtjev nije razmatrao.

Drugo razdoblje odnosa crkve i proletarijata historijski je locirano od pape Lava XIII do pape Ivana XXIII. Papinski dokumenti o socijalnim pitanjima toga razdoblja osuđuju socijalizam i komunizam više iz praktičnih razloga nego doktrinarnih, u namjeri da tako ojačaju kršćanski radnički pokret. Autor u stavovima Lava XIII o položaju radnika nalazi i ona koja se podudaraju s Marxovim, iako su Marxova polazišta i argumenti drugačiji. Papa je zabrinut zbog materijalne bijede radnika uzrokovane religijsko-antropološkom ugroženošću, a Marx zbog te iste bijede nastale posredstvom konkretnih društvenih, političkih i ekonomskih struktura. Ako je tako, pitanje je kako je onda došlo do tako radikalnog sukoba između crkve i marksizmom prožetog proletarijata? Na pitanje koje je postavio, Oršolić daje neke karakteristične, ali i produbljene odgovore. Donedavna je većina marksističkih mislilaca krivicu za taj sukob isključivo svaljivala na crkvu, međutim, kaže on, radi se o tome da je i situacija unutar marksizma i radničkog pokreta također izazvala spomenuti konflikt. Argumentirajući to, autor navodi nekoliko bitnih (i nepobitnih) činjenica. Najprije, poslije Marxove smrti, njegova se filozofija počela sve više, u različitim interpretacijama, udaljavati od njezina izvornog smisla. Filozofija proletarijata počela se pretvarati u proletersku ideologiju koja se oslanjala na kasnije Marxove radove, jer su rani radovi, bez kojih se ni oni kasniji

ne mogu ispravno razumjeti, bili izgubljeni. To udaljavanje od autentičnog Marxa osobito se očituje u marksističkoj teoriji religije, a pogotovo se izrazilo za vrijeme Staljina koji je Marxovu i Lenjinovu kritiku religije simplificirao i dogmatizirao do teško shvatljive mjere. To je onda opet u cijelom kršćanskom svijetu izazvalo antimarksističko i antikomunističko raspoloženje. I ne samo kršćanski intelektualci vidjeli su u staljinizmu konsekvantno izvedeno Marxovo učenje, a ne »kratki spoj« u razvoju marksizma. Unutar marksističkog i radničkog pokreta poslije prvog svjetskog rata bilo je mislilaca koji su nastojali sačuvati autentičnost Marxove misli. Borili su se protiv dogmatizacije i vulgarizacije te misli i nastojali prevladati teoriju odraza i vulgarni ekonomizam. Prema takvom otvorenom marksističkom konceptu mnogi kršćani bili su manje rezervirani. Poslije drugog svjetskog rata u hladnoratovskom periodu odnosi su zaoštreni sve do pojave pape Ivana XXIII. U najnovijem razdoblju, prije crkvenog otvaranja prema »izmima«, unutar samog marksizma dolazi do otvorenosti prema religiji uopće, a osobito prema kršćanstvu (Gramsci, Togliatti, X Kongres KPI 1964. godine). U ovom najnovijem periodu sve se više prebrođuje prijepor između kršćanstva i marksizma.

U drugom i trećem dijelu knjige, autor uz pomoć izbora iz Torresovih spisa plastično ocrtava Torresov duhovni profil i njegovu evoluciju od reformiste do revolucionara. Camilo Torres je bio uvjeren da je jedan od konstituenta kršćanstva — ljubav, moguće djelotvoriti jedino aktivnim praktičkim zauzimanjem za čovjeka, što je u konkretnim kolumbijskim prilikama značilo revolucionarnom borbom za elementarnu društvenu pravdu i dostojanstvo čovjeka. Radi toga je izašao iz svećeničkog poziva (ali je ostao kršćanin) i pristupio redovima Nacionalne oslobodilačke armije da s puškom u ruci ozbilji svoja uvjerenja. U svom posljednjem pozivu sunarodnjacima uzviknuo je: »Ulažemo svoj život jer smo odlučili ići do kraja... Ni koraka nazad...

PRIKAZI

Sloboda ili smrt!« (str. 133—134) Kratko poslije toga u okršaju s vladinim vojnicima doista je položio svoj život.

S tog gledišta lik i poruka Camila Torresa, za Evropljane opterećene svojom tradicijom u socijalno-političkoj sferi, može biti interesantan i poticajan.

Torresovi tekstovi, naglašava Oršolić, mogu uvjeriti da autentično kršćanstvo nije protiv humanog socijalizma, nego naprotiv, inspiracija takvog angažmana koji je veoma blizak autentičnoj marksističkoj angažiranosti.

Nikola Skledar